

Мотиваційно-ціннісне ставлення майбутніх учителів фізичного виховання до професійної діяльності

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. Удосконалення якості підготовки й підвищення кваліфікації вчителя фізичної культури – одне з найважливіших завдань у галузі національної освіти. Це пов'язано з орієнтацією української освіти на світовий стандарт найбільш розвинутих країн світу.

У державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) [3] наголошується, що «головна увага має бути зосереджена на підготовці нового покоління працівників, підвищення загальної культури, професійної кваліфікації та соціального статусу педагога до рівня, що відповідає його ролі в суспільстві». У цих умовах важлива роль відводиться способам удосконалення професійної майстерності вчителя, від якої залежить рівень сформованих потреб школярів до систематичних занять фізичною культурою й спортом.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. У сучасних умовах прослідковується тенденція комплексних наукових досліджень підготовки вчителя фізичного виховання. Зокрема, цій проблемі присвятили наукові роботи В. В. Анісімов [41], Я. Бельський, Е. С. Вільчковський [2], Н. Ю. Зубанова [4], М. В. Кричфалушій, Ю. М. Соляник [5, 6], В. Т. Ялович [7] та ін. Однак на сучасному етапі функціонування вищої школи ускладнюються характер і структура підготовки фахівців із фізичного виховання. Це обумовлює вдосконалення нових форм та методів формування особистості вчителя. Крім того, зростає роль «людського фактора», пред'являються нові вимоги до особистості вчителя фізичної культури. Тому залишається актуальним ще раз обдумати питання дослідження готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності як комплексного, інтегративного стану, що тісно поєднує теоретичну й практичну підготовку фахівців.

Система підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах поки що далека від потреб національної школи. Ще мало забезпечується формуванням морально-психологічних якостей і властивостей майбутніх учителів із фізичного виховання, їхньої мотиваційної готовності до майбутньої професійної діяльності, оволодінням вміннями й навичками педагогічного спілкування, традиціями тощо.

Отже, важливе соціальне та практичне значення проблеми формування професійної готовності майбутніх учителів фізичного виховання та необхідність у продовженні наукових пошуків способів її розв'язання обумовили тему нашої роботи.

Завдання статті – дослідити динаміку мотиваційно-ціннісного ставлення студентів I–V курсів, майбутніх спеціалістів із фізичного виховання, до навчальної діяльності як фактора кваліфікованої професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Навчально-виховний процес, як і будь-яка інша діяльність, здійснюється під впливом певних стимулів, спонукань, що виступають у ролі рушійних сил активності студентів. Такими спонукальними стимулами є потреби, інтереси, переконання, ідеали, уявлення учня про себе, ціннісні орієнтації та ін. Вони утворюють мотиваційну сферу навчальної діяльності.

Мотивація виконує кілька функцій, які у своїй єдності забезпечують її керівну роль. Це – спонукальна, організуюча та смислоутворювальна функції. Остання надає навчання особистісного смислу та значущості, визначає характер прояву двох інших функцій, є визначальною для мотиваційної сфери. На основі проведених досліджень можна констатувати, що мотиви навчання студентів досить різноманітні. Найбільш характерним є бажання працювати з дітьми, можливість підвищити рівень фізичного розвитку й фізичної підготовленості, бажання здобути вищу освіту тощо.

Паралельно із дослідженнями мотивів навчання ми вивчали також мотиви відвідування занять. Адже лише свідоме ставлення до занять дасть змогу студенту отримати необхідний обсяг знань, покращити свою професійну підготовленість. Якщо ж студент відвідує заняття без чіткої мети здобути ґрунтовні знання, то, звичайно, чекати від нього високої активності марно. Тому, проаналізувавши

відповіді респондентів на питання анкети, ми встановили загальний рейтинг мотивів, якими керуються у своїй навчальній діяльності студенти I–V курсів (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка мотивів, якими керуються студенти I–V курсів, відвідуючи лекції й практичні заняття у ВНЗ (у чисельнику – кількість осіб, у знаменнику – %)

№ з/п	Мотиви відвідування	Курс					Середнє, %
		I	II	III	IV	V	
1	Звичка сумлінно виконувати будь-які обов'язки	6/28,6	5/25	2/12,5	3/21,4	1/9,1	19,2
2	Прагнення спілкуватися з товаришами	0/0	0/0	1/6,25	0/0	0/0	1,3
3	Можливість використовувати заняття для вирішення інших питань	0/0	1/5	0/0	0/0	0/0	1
4	Відсутність інших, більш цікавих справ, ніж навчальні заняття	0/0	1/5	1/6,25	0/0	0/0	2,3
5	Інтерес до теоретичних проблем курсу	2/9,5	0/0	0/0	2/14,3	1/9,1	6,6
6	Прагнення уникати неприємностей, що пов'язані з пропусками занять	2/9,5	2/10	1/6,25	0/0	0/0	5,1
7	Інтерес до особистості викладача як людини, ученого	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0
8	Прагнення отримати хороші оцінки	0/0	1/5	1/6,25	0/0	0/0	2,3
9	Прагнення сумлінно виконувати всі вимоги у ВНЗ	0/0	1/5	0/0	0/0	0/0	1
10	Прагнення отримати високу фахову підготовку	11/52,4	9/45	10/62,5	9/64,3	9/81,8	61,2

Із таблиці видно, що студенти, відвідуючи заняття, керуються всіма запропонованими для анкетування мотивами, за винятком мотиву «інтерес до особистості викладача як людини, ученого». Однак нас цікавило ставлення студентів, насамперед, до тих мотивів, які, на нашу думку, найбільше впливають на вдосконалення професійної підготовки майбутніх спеціалістів фізичного виховання. До них ми віднесли мотиви «прагнення отримати високу фахову підготовку» та «інтерес до теоретичних проблем курсу». Аналізуючи відповіді студентів, ми встановили, що прагнення отримати високу фахову підготовку є найбільш значимим мотивом навчальної діяльності студентів.

У середньому на перше місце ставили цей мотив 61,2 % опитаних студентів I–V курсів. Найвищі показники продемонстрували випускники (81,8 %). Дещо менший відсоток (64,3 %) у представників IV курсу, хоча і студенти I–III курсів надали цьому мотиву досить високе рангове місце. Отже, мотив «прагнення отримати високу фахову підготовку» для студентів усіх курсів є домінуючим мотивом, вплив якого на навчальну діяльність із року в рік посилюється й досягає в студентів-випускників найвищих показників.

Другий мотив, який нас цікавить, – це «інтерес до теоретичних проблем курсу». Найвищий рейтинг (14,3 %) він отримав у студентів IV-го курсу. Дещо нижчі показники в першокурсників і студентів випускного курсу (9,5 % та 9,1 %). Що стосується студентів II і III курсів, то вони вважають, що цей мотив не впливає на їхню навчальну діяльність. У студентів I–V курсів мотив «інтерес до теоретичних проблем курсу» отримав 6,6 %, що відповідає третьому ранговому місцю.

Серед досліджуваних мотивів досить високий рейтинг отримав мотив «звичка сумлінно виконувати будь-які обов'язки». Він із 19,2 % зайняв друге рангове місце серед запропонованих для анкетування мотивів. На четвертому місці – мотив «прагнення уникати неприємностей, що пов'язані з пропусками занять», який отримав 5,1 %. Інші запропоновані мотиви, хоча й впливають, на думку студентів, на навчальну діяльність, проте цей вплив незначний протягом усього періоду навчання у ВНЗ.

У наших дослідженнях проаналізовано деякі організаційно-педагогічні фактори, які впливають на якість навчальної діяльності. Студентам пропонувалося проранжувати 10 таких факторів за мірою їх впливу на якість навчання. Результати дослідження і їх аналіз показують, що запропоновані фактори по-різному впливають на навчальну діяльність респондентів. Аналізуючи відповіді студентів

першого курсу, ми встановили, що найбільше на якість навчальної діяльності впливає слабка довузівська підготовка.

Із-поміж опитаних 42,8 % указали цей фактор як такий, від якого найбільше залежить успішність навчання у ВНЗ. Дуже впливає, на думку першокурсників, і такий фактор, як погані умови для самостійної роботи за місцем проживання (23,8 %). Уважаємо, це ті студенти, які проживають у гуртожитку, де умови проживання й навчання вимагають значного покращення. 14,3 % першокурсників незадоволені забезпеченням спеціальною літературою з дисциплін, які вивчаються. На четвертому місці за негативним впливом на якість навчальної діяльності – фактор «часті виїзди на збори й змагання». 9,5 % студентів першого курсу вважають, що професійні заняття спортом не дозволяють їм належним чином отримувати необхідні знання. Негативно впливають на рівень професійної підготовки студентів першого курсу й великі обсяги навчальної роботи та відсутність навиків самостійної роботи. Серед першокурсників 4,8 % вважають, що ці фактори заважають їм отримати необхідний рівень знань. Інші фактори, запропоновані для оцінки, на думку студентів першого курсу, не впливають на якість їхньої навчальної діяльності.

По-іншому оцінили вплив запропонованих факторів студенти другого курсу.

На їхню думку, усі запропоновані фактори певним чином впливають на якість навчання. Причому спостерігається поділ факторів на три блоки. До першого віднесені фактори, які отримали по 25 % голосів. Це – «слабка довузівська підготовка»; «відсутність інтересу до спеціальності»; «погані умови для самостійної роботи за місцем проживання». Дуже цікавим є те, що на другому курсі з'явилися студенти, у яких відсутній інтерес до спеціальності. На нашу думку, це ті студенти, які прийшли на навчання не за покликанням, а з інших мотивів. До другого блоку віднесені фактори, що отримали 10 %: «відсутність навичок самостійної роботи»; «відсутність постійного контролю»; «перевантаженість громадськими дорученнями»; «недостатня допомога зі сторони викладачів». Аналізуючи цю оцінку, можна стверджувати, що студенти другого курсу відчули особливості навчання у ВНЗ і певною мірою ще не адаптувалися до особливостей навчальної діяльності. Третій блок із 5 % отримали такі організаційно-педагогічні фактори, які знижують якість навчальної діяльності другокурсників: «великий об'єм навчальної роботи»; «нестача літератури з дисциплін, що вивчаються»; «часті виїзди на збори й змагання».

Така, певною мірою рівномірна рангова оцінка організаційно-педагогічних факторів студентами другого курсу свідчить про те, що в процесі навчальної діяльності у ВНЗ у студентів відбулося порівняння та переосмислення особливостей навчання в школі й у ВНЗ і, як наслідок, – такий розподіл факторів, які впливають на навчальну діяльність.

Аналізуючи відповіді студентів третього курсу на запитання анкети, ми встановили, що на їхню навчальну діяльність впливає набагато менше факторів.

Як і студенти першого та другого курсів, третьокурсники відчувають негативний вплив слабкої довузівської підготовки. Таких опитаних виявилось 31,3 %. Досить високий відсоток отримали фактори «погані умови для самостійної роботи за місцем проживання» й «часті виїзди на збори та змагання». 12,5 % третьокурсників незадоволені великим обсягом навчальної роботи, а 6,2 % хотіли б отримати допомогу зі сторони викладачів. Інші рекомендовані для анкетування фактори, на думку студентів третього курсу, не знижують якості навчальної діяльності.

Із певними змінами, порівняно зі студентами 1–3 курсів, проранжували організаційно-педагогічні фактори студенти четвертого курсу.

На їхню думку, «відсутність навичок самостійної роботи», «відсутність постійного контролю», «нестача літератури з дисциплін, що вивчаються», однаковою мірою впливають на якість навчання. Ці фактори отримали при ранжуванні по 7,1 %. Значно більше знижують якість навчальної діяльності четвертокурсників часті виїзди на збори й змагання (21,5 %). Що стосується фактора «слабка довузівська підготовка», то, на думку 57,2 % студентів четвертого курсу, цей фактор найбільш негативно впливає на якість навчальної діяльності.

Під час проведення рангової оцінки студентами організаційно-педагогічних факторів нас найбільше цікавили відповіді п'ятокурсників як готових спеціалістів фізичного виховання. Їхні відповіді, на нашу думку, указують на найбільш важливі фактори, які знижують якість навчальної діяльності.

Даючи рангову оцінку факторам, які знижують якість навчальної діяльності, вони на перше місце, як і студенти інших курсів, поставили фактор слабкої довузівської підготовки. Він отримав 54,5 % голосів. На думку п'ятокурсників, погані умови за місцем проживання для самостійної роботи

також значно впливають на рівень знань майбутніх спеціалістів. Цей фактор отримав 18,2 % голосів. І на третє місце студенти поставили з відсотком 9,1 зразу три фактори – «великий обсяг навчальної роботи»; «відсутність навичок самостійної роботи»; «відсутність постійного контролю». Інші фактори, запропоновані для ранжування, на думку випускників, не впливають на якість навчальної діяльності студентів.

Отже, з аналізу проведеного ранжування студентами I–V курсів ми встановили, що до організаційно-педагогічних факторів, які знижують якість навчальної діяльності, слід, насамперед, віднести «слабку довузівську підготовку» – середній бал 40,2 %; «погані умови для самостійної роботи за місцем проживання» – 16,4 %; «відсутність інтересу до спеціальності» – 15 %; «часті виїзди на збори й змагання» – середній бал – 12,2 %. Інші запропоновані для ранжування фактори в цілому не дуже впливають на якість навчальної діяльності студентів.

Отже, стійку ефективну навчальну діяльність студентів забезпечує визначена мотиваційна структура, яка протягом їх навчання у ВНЗ зазнає певних змін. Не всі мотиви навчальної діяльності усвідомлюються студентами однаковою мірою. Існує взаємозв'язок між мотивами навчальної діяльності та факторами, які знижують її якість. Знання цих мотивів і факторів дає можливість не тільки визначати рівень мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів фізичного виховання до професійної діяльності, але й вносити певні корективні зміни в процес навчання студентів.

Висновки й перспектива подальших досліджень. Для залучення випускників шкіл до вступу у ВНЗ фізкультурного профілю потрібно підвищити ефективність роботи вчителів ЗОШ та школи довузівської підготовки учнів.

Навчальний процес у ВНЗ повинен бути спрямований на розвиток необхідних особистісних і професійних якостей студентів, які формують мислення майбутніх учителів фізичної культури.

Особливе місце в системі підготовки студентів потрібно приділяти самостійній роботі із засвоєння спеціальних дисциплін, які формують професійну майстерність учителя фізичної культури.

Викладачам усіх курсів слід підвищити вимоги щодо здійснення систематичного контролю за навчанням студентів, а також підвищити рівень індивідуальної роботи зі студентами з теорії й методики фізичного виховання та з практичних дисциплін, які вивчаються в загальноосвітній школі.

Список використаної літератури

1. Анисимов В. В. Подготовка учительских кадров в условиях перестройки / В. В. Анисимов // Советская педагогика. – 1989. – № 6. – С. 89–92.
2. Бельський Я. Праксеологічна модель вчителя фізичного виховання / Я. Бельський, Е. Вільчковський // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. – Луцьк : Медіа, 1999. – С. 120–123.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – С. 43.
4. Зубанова Н. Ю. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 / Н. Ю. Зубанова ; Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1999. – 17 с.
5. Кричфалушій М. В. Вчитель фізичної культури: формування особистості / М. В. Кричфалушій. – Луцьк, 1988. – С. 42–156.
6. Кричфалушій М. В. Уявлення студентів-першокурсників про пріоритетні ціннісні орієнтації вчителя фізичної культури / М. В. Кричфалушій, Ю. М. Соляник // Молодіжний науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки, Фізичне виховання і спорт : журнал / уклад. А. В. Цьось, В. П. Романюк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – Вип. 6. – С. 92–95.
7. Ялович В. Т. Формування педагогічних здібностей у майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. Т. Ялович ; Прикарпатський ун-т ім. В. С. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1996. – 24 с.

Анотації

В умовах розбудови українського суспільства значну роль мають відігравати фізична культура й спорт як складові частини загальнолюдської культури, один із важливих факторів національного прогресу. Пріоритетним напрямом удосконалення сучасної системи фізичного виховання є розробка шляхів, засобів і методів фізкультурно-оздоровчої роботи в навчально-виховній сфері. Відомо, що оволодіння педагогічною професією завжди різнобічно мотивоване. Мотивація професійного вибору складається з багатьох компонентів. Тому становлення мотивації є не простим зростанням позитивного чи негативного ставлення до вибору професії, а ускладненням структури мотиваційної сфери, яка стоїть за ними, що входить до складу спонукань, установок. І від того, наскільки правильно здійснено професійний вибір, залежить успішність подальшого навчання

й професійної діяльності за обраним фахом. Отже, мотив професійного вибору є одним з основних психологічних показників, які характеризують готовність до професійної діяльності.

Ключові слова: мотив, система, фізичне виховання, підготовка, кваліфікація, інтерес, засоби, методи, ранжування.

Владимир Добрынский, Жанна Мудрик. Мотивационно-ценностное отношение будущих учителей физического воспитания к профессиональной деятельности. В условиях перестройки украинского общества значительную роль должны играть физическая культура и спорт как составная часть общечеловеческой культуры, один из важных факторов национального прогресса. Приоритетным направлением совершенствования современной системы физического воспитания является разработка путей, средств и методов физкультурно-оздоровительной работы в учебно-воспитательной сфере. Известно, что овладение педагогической профессией всегда многосторонне мотивировано. Мотивация профессионального выбора состоит из многих компонентов. Поэтому становление мотивации является не простым ростом позитивного или негативного отношения к выбору профессии, а осложнением структуры мотивационной сферы, которая стоит за ними, что входит в состав побуждений, установок. И от того, насколько правильно осуществлён профессиональный выбор, зависит успеваемость последующей учёбы и профессиональной деятельности за избранной профессией. Следовательно, мотив профессионального выбора является одним из основных психологических показателей, которые характеризуют готовность к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: мотив, система, физическое воспитание, подготовка, квалификация, интерес, средства, методы, ранжировка.

Vladimir Dobrynskyi, Zhanna Mudryk. Motive and Valuable Attitude of Future Teachers of Physical Education Towards Professional Activity. The article focuses on the conditions of the development of Ukrainian society, physical culture and sport and an important part of human culture and factors of national progress. The prior approach to improvement of modern system of priority physical education is the development of ways, facilities and methods of physical culture and health-teaching and educational sphere. It is known that mastering of pedagogical profession is always motivated many-sided. Motivation of professional choice consists of many components. That's why the development of motivation is not a simple increasing positive or negative attitude toward the choice of profession, but a complication of motivational sphere's structure which is behind them and which is a part of motivation. The progress of studies and professional activities depends on professional choice. So the motive of professional choice is one of basic psychological indicators which characterize the readiness to professional activity.

Key words: motive, system, physical education, training, qualification, interest, facilities, methods, rankings.